

za učenca. Iz tega dejstva pa se dviga prevažen spoznatek, ki bi se ga „stud. phil.“, bodoči srednješolski učitelj, moral trdno držati kot prepomembnega vodila. Je to naslednje globokosežno uvidevanje: *svoje strokovno torišče moraš z ljubeznijo in pa kar najtemeljiteje proučevati zato, da boš nekoč lahko s tem, kar si dosegel tukaj — oblikoval mlade duše.*

Brez tako usmerjene žive mišljave (Gesinnung) so „delovna šola“, „nova šola“, „aktivna šola“ in kar je še takih gesel — besede, besede, besede. Učenec in učenka jima le prelahko postaneta „objekt pedagoškega diletantizma“ (Grolman). Samo iz pravkar omenjene mišljave se učitelju in učiteljici jemlje budni glas vesti, čut kulturne odgovornosti, smisel za kritično presojanje lastnega dejanja in nehanja . . . , kar so *edini* od vekomaj žuboreči vrelci pedagoškega mišljenja in dejstvovanja. Tudi v učiteljevanju so namreč večinoma kaj prida samo taki, ko kdo ni že kar izprva „dovršeno“ delal, ampak tudi grešil in blodil, pa se prej ali slej vendarle iz Savla prelevil v Pavla. A najprej se boš začetniških lupin otrešel ter postal „učenik“ tedaj, če te recimo obide, ne ustraši se besede, pravi, pristni čut sramu, ko se v danem trenutku iznenada („wie geschenkt“ — Goethe) zaveš, da z dosedanjim postopanjem nisi mladini prav za prav ničesar — dajal. Meni je tako doživetje bilo eno izmed največjih razodetij, kar se mi jih je kedaj javilo v duši. Rekel pa bi, da je i za doživljanje takih blagoslovljenih trenutkov glavni pogoj: *aimer, penser.*

Toda teh dvoje velikih stvari je komu ali „dano“ ali pa mu — ni dano. In po takem bi se tudi o učiteljski sposobnosti dalo reči s Pascalom: „Kako bi te iskal, ako te ne bi že imel.“

K. Ozvald.

KNJIŽEVNA POROČILA

LJUDSKE POVESTI. Dobra ljudska povest je res zlata vredna. To pa zato, ker je tako redka. Večina naših književnih družb, ki izdajajo knjige za preprosto ljudstvo, pa tudi pisatelji, ki pišejo take povesti, so še vedno prepričani, da je za manj izobraženega bralca dobra vsaka knjiga, ki ima bolj ali manj moralizirajočo tendenco in bolj ali manj romantično zanimivo zgodbo. Zato pa je večina teh knjig umetniško docela nepomembnih in pri preprostem bralcu celó uničujejo tisto malo sposobnosti za pravo uživanje umetniško pomembnejših del, namesto da bi ga k temu vzgajale.

Izgovor, da preprost bralec ne razume visokih umetnin, ker nima za to potrebne izobrazbe, je v bistvu gotovo neresničen. Res je sicer, da zahtevajo nekatera umetniška dela od bralca literarno izobrazbo, vendar ni s tem niti malo rečeno, da so to umetniško najpopolnejši spisi. Pomislimo le na narodno poezijo; ali nimamo prav v njej pravih umetniških biserov, ki ne zadovoljujejo samo preprostega človeka, temveč celó najobčutljivejšega občudovalca umetnosti? Vemo pa tudi, da so ponarodele mnoge pesmi največjih pesnikov vsakega naroda, kakor n. pr. pri Slovencih Prešerna ali pri Nemcih Goetheja. Te dve dejstvi nedvomno pričata, da ima tudi preprost človek smisel za pravo umetnost, seveda, če izpolnjuje umetnina neke posebne pogoje.

Preprosti bralec sprejema umetnino docela neposredno, naivno, razumljivo mu je le tisto, kar ne presega njegovega duševnega obzorja in kar lahko po-doživlja, kar je v svoji notranjosti posredno ali neposredno že doživel. Zato nehotе odklanja vsak artizem, ker mu manjka potrebne izobrazbe za razume-

vanje zgolj artističnih odtenkov, prav tako zavrača tudi vsakršno psihologiziranje, filozofiranje, seciranje malenkostnih čuvstev... On ljubi dogajanje, močna nasprotstva, najbližja mu je zato epika pa tudi dramatika in najoddaljenejša lirika, ki je navadno odraz človekovih najintimnejših čuvstev. In kakor je narodna poezija izraz nekega kolektivnega čuvstvovanja in mišljenja, ki je lastno vsakemu članu neke družbene plasti in družbenega okolja, tako je tudi v umetni poeziji literarno neizobraženemu (preprostemu) bralcu razumljivo predvsem le tisto, kar je vzeto iz njegove neposredne okolice in kar ne presega njegove spoznavalne zmožnosti. Le tako nam je razumljiv pojav, da se zanima mestni delavec za vse drugačne spise kakor kmečki človek, kar nam dokazujejo tudi statistike izposojenih knjig v ljudskih knjižnicah po mestih in po deželi. Opaziti pa moremo tudi, da ima še najmanj prvotnega smisla za resnično umetnost meščan, katerega je poplitvičila lažna umetnost kinematografov, varietejev itd., kjer imamo namesto zdravega, življenjskega čuvstva sentiment in namesto hrepenenja neživljenjsko sanjarenje.

Precej drugačen je literarno izobražen bralec (kar seveda lahko postane vsak preprost bralec, ki se je vzgojil ob dobrih spisih). Ta je že nekak literarni uživalec, ki ga več ne zadovolji samo neposredno vplivanje neke umetnine, temveč, ki že posebej uživa ob artističnih posebnostih, kakor so: stil, jezik, težka metaforika, čistoča rime, dinamika ritma, kompozicija povesti itd. Izobraženost pa mu je tudi razširila duševno obzorje, zato se z veseljem in posebnim užitkom potaplja v skrivnostne globine človeške duše. Odtod njegovo zanimanje za psihološki roman, za umetno liriko, kot izraz človekovih najosebnejših čuvstev, ki ostanejo preprostem bralcu navadno knjiga s sedmimi pečati.

Iz opisane razlike med preprostim in literarno izobraženim bralcem izvira tudi potreba po različnosti leposlovne knjige za ljudstvo in izobraženca. Poznavanje te razlike nam šele omogočuje določiti, kakšna naj bo ljudska povest.

Ljudska povest mora biti zanimiva po vsebini, ki mora biti prilagojena družbeni plasti, kateri je namenjena, vsebovati mora mnogo dogajanja, nasprotstva morajo biti močno podčrtana, čuvstva živa, jezik lahko razumljiv, neobtežen s preveč književnimi izrazi — vedno pa seveda umetniško pomembna, kajti le tako bo mogoče vzgojiti v preprostem bralcu smisel za resnično umetnost.

S tega stališča si hočemo ogledati naslednje knjige, ki so namenjene predvsem preprostemu bralcu in jim določiti ceno in mesto v slovenski ljudski povesti.

*

FRANCE BEVK: DEDIČ. Ovitek in vinjete risal Milko Bambič. Izdala in založila književna zadruga „Goriška matica“. 1933.

Plodovitost Franceta Bevka je med slovenskimi pisatelji nekaj izrednega, saj ne mine leto, da ne bi izšla vsaj ena ali pa več njegovih povesti v knjigi, tako da si naših ljudskih književnih družb brez njegovih povesti skoraj ne moremo misliti. Bevk je izrazil ljudski pisatelj, ki dobro pozna miselnost bralca, kateremu je knjiga namenjena. Kljub temu pa kažejo njegove ljudske povesti v zadnjem času umetniško nazadovanje. Ne samo, da se jim pozna v jeziku in kompoziciji naglica, tudi njihova vsebina postaja vedno šibkejša, nezanimivejša, snov vsaj deloma že obrabljena. Vse to velja seveda samo za

pripovedovanje kakor tudi jezik časnikarska, vse skupaj pa naivno do neverjetnosti ter včasih kar banalno, n. pr. „kranjsko kosilo“ v V. poglavju, ali tale sentimentalni izliv: „jazz, ameriški jazz, tako ljubek, tako vabeč, tako domač in vmes hrepeneče petje, vabeče iz neskončne daljave ... klic Amerike, ki jo je dosegel preko morja in gora!“ (str. 124.).

Vse to je še osladkano s *šolsko* osladno ljubeznijo do domovine in države, ki niti malo ne prepričuje, temveč raje odbija, in konča s pristno ameriškim „the happy end“-om, ki ga poznamo iz kinematografov.

*

ALOJZIJ REMEC: ANDREJ KOŠUTA. Povest. Izdala „Sigma“. Gorica 1933.

Kdor hoče obuditi spomin na nekdanje ljudske povesti, ki so leto za letom izhajale v Mohorjevih, Večernicah, naj prebere Remčevega „Andreja Košuto“. Vse je lepo preprosto, naivno, strogo v smislu katoliške moralke, brez umetniške ambicije, z edinim namenom, krajšati preprostemu podeželskemu bralcu po dnevnem trudu dolge večere ob petrolejki ter ga s primerno zgodbo vzgojiti v poštenega, bogaboječega človeka. Seveda pa ni to namen umetnosti, ki naj slika življenje, kakršno je v resnici, ne glede na kakršnekoli dogme, in ki se mora poglobiti globoko v skrivnosti človekovega čuvstvovanja in mišljenja. Zato ima Remčeva povest v slovenskem leposlovju le skromen pomen kot vzgojno štivo za določeno svetovnonazorsko bralsko srenjo.

(Dalje prihodnjič.) — Vinko Košak.

GLEDALIŠKI PREGLED

MAJERHOLDOVA IZJAVA O NOvem GLEDALIŠČU. Majerhold spada k najslavnejšim ruskim režiserjem in gledališkim reformaterjem. Stoji nekako v sredi med Tairovim in Stanislavskim. V letošnjih počitnicah je bil na Češkem, kjer je dal sotrudniku „Prager Presse“ zanimive podatke o svojem novem gledališču in o svojih najnovejših stremljenjih. Nekatere njegove misli prinašamo v prevodu, ker so zanimiv dokument stremljenj sodobnega gledališča, ki se skuša osvoboditi spon preteklosti.

„Prav gotovo ste ob kongresu ruskih pisateljev čitali besedo o ‚socialističnem realizmu‘, ki so ga postavili kot zahtevo za vse literarno in dramatsko delovanje ... V govoru Maksima Gorkega smo z velikim zanimanjem poslušali besedo o novi podrobnosti. Gorki je namreč postavil kot našo nalogo ‚uresničenje revolucionarne romantike‘. To pomeni, da naj ne bomo samo realisti, temveč da moramo umetnost prepojit z revolucionarno romantiko. Naj ne postavljamo samo ideoloških prognoz, temveč imejmo tudi pravico do sna ... Seveda do sna, ki je povezan z resničnostjo. Naša naloga je torej socialistični realizem plus revolucionarna romantika.

Tehnično je naše gledališče zelo napredovalo. Zdaj moramo stremeti za povečanjem kvalitete. Prepričan sem, da so te naloge možne na osnovi nove scenske tehnike. Mi se hočemo povrniti k antičnemu gledališču ... V amfiteatru je dana možnost, reagirati na dogodke na sceni kolektivno ... Moje gledališče, ki ga zdaj prezidavajo, bo skoz in skoz ustrezalo novemu tipu. Od bivšega ‚Teatra Majerholda‘ so ostale samo stene, dvorano so prezidali v amfiteater in sceno so odnesli. Oder leži v segmentu amfiteatra, tam, kjer je elipsa odrezana v obliko podkve in kjer je bila nekoč v antičnem gledališču orchestra. Posebne naprave dovoljujejo, da ne bo spre-

vzrok. Zavedajmo se povezanosti vseh življenjskih pojavov, ki jih moramo doumeti v njihovem bistvu, če hočemo doseči resnično izboljšanje.

Zlasti pa ne smemo pozabiti na mladino, ki je bila in bo vedno najodličnejši razvojni faktor. Res je sicer, da današnja mladina ne presedi toliko ob knjigah, kakor je nekdaj, da nima pravega smisla za intimne lepote umetnosti in da jo vse bolj zanimajo čuda sodobne tehnike kakor pa snovanje mislecev in umetnikov. Toda ona se razvija sredi življenja samega, njen svetovni nazor niso izoblikovane knjige, temveč življenje. Zato gleda na življenje brez sentimentalnosti, v vsej njegovi resničnosti, brezobzirno odklanjajoč vse, kar je slabega, gnilega in polovičarskega. Sodobna mladina zahteva temeljne izpremembe v vsem našem kulturnem, gospodarskem in političnem življenju. In to je danes tudi edina možna rešitev.

Toda sedanja mladina se more izživljati zaradi današnjih posebnih razmer samo v omejenem krogu ali celo le podtalno. Naša dolžnost je, da ji omogočimo javno delo. Zato bi jo morale tako revije kakor tudi razne kulturne ustanove in organizacije pritegniti k aktivnemu sodelovanju. S tem bi izpolnile svojo dolžnost do doraščajočega rodu, obenem pa tudi prilile same sebi novo življenje.

*

V koliko je bilo kulturno delo po svetovni vojni na Slovenskem pozitivno in kakšne so bile njegove napake, pa bomo videli iz splošnega pregleda našega časnikarskega, revijalnega in književnega dela, ki zahteva temeljito preorientacijo v vsem našem kulturnem življenju, ki pa jo mora in more izveste le sodobna mladina.

(Konec prihodnjič.) — *Vinko Košak*.

KNJIŽEVNA POROČILA

LJUDSKE KNJIGE. — JANEZ SAMOJEV: ZLATO TELE IN DRUGE ZGODBE. Cankarjeva družba v Ljubljani. 1934.

Slovenska socialistična proletarska književnost se kljub „Cankarjevi družbi“, kulturno-literarni reviji „Svoboda“ in drugemu tisku ne more prav razviti, dasi ima v svetovni literaturi odlične literarne vzornike, kakor so na primer: Gorkij, Upton Sinclair, Barbusse, Toller, Nexö, Panait Istrati itd.

Mnogo bo gotovo temu krivo dejstvo, da v slovenski proletarski književnosti ni izrazitih literarnih talentov, niti prave literarne kritike, ki bi brezobzirno in ne glede na strankarsko in svetovnonazorsko pripadnost pisateljev ocenjevala dela, katera so predvsem namenjena delavskim množicam. Druga ovira razvoja pa je dejstvo, da ima pri nas še danes večina docela napačno predstavo o proletarski književnosti. Načelo, da mora proletarski pisatelj zajemati snov samo iz življenja delavcev in industrijskih obratov, da je vsak proletarec bel, vsak buržuj-kapitalist pa črn, je prav tako neživljenjsko in zato neresnično, kakor so bile nekdanje moralizirajoče zgodbe o hudobnem Janezku in pridnem Mihcu, ki so se morala seveda vršiti vse med „našim dobrim katoliškim ljudstvom“. Še več pa škoduje umetniški vrednosti teh del strankarsko-politična tendenca, ki ni z notranjim bistvom dela v nobeni zvezi, temveč samo umetno prilepljena.

S to zavrnitvijo tendence pa seveda še nikakor ni rečeno, da zagovarjam l'art pour l'art-izem, ki je prav tako neživljenjski kakor nasilno vrinjena ten-

denca. Vsaka umetnina ne sme namreč le nekaj prikazovati ali popisovati v formalno dovršeni obliki, temveč tudi izražati neko določeno idejo, ki pa mora biti utemeljena v bistvu umetnine same, da je res prepričevalna in resnična. *Ideja mora torej izvirati iz dela samega, ne sme pa biti vanj nasilno vnesena.* In prav tega se večina naših proletarskih pisateljev, žal, ne zaveda. Z veseljem pa opazamo, da so se v zadnjih letih vendarle že pojavili vsaj ponekod znaki, ki obljublajo boljšo bodočnost. To nam pričajo nekateri prispevki v „Književnosti“ ter lirika Toneta Seliškarja in Mileta Klopčiča. Toda ti pisatelji se razvijajo izven kroga, ki smo ga omenili v začetku.

*

Sedemnajst socialnih črtic in tri parabole je zbral v tej knjižici pisatelj Janez Samojlov, ki se je skrnil za psevdonim, ki ga pa razrešuje pisateljeva slika. Snov za črtice je vzel iz vsakdanjega življenja delavcev in njihovih družin. Brezposelnost, životarenje po barakah, beračenje otrok mu dajejo dovolj prilike, da prikaže težave in krivice v današnjem svetu. Vse te zgodbe preveva toplo in resnično, dasi večkrat precej naivno socialno občutje, ki ne izvira toliko iz prepričanja kakor iz dobrega, s trpečim človekom sočuvstvujočega srca. Manj literarnega značaja so črtice „Zlato tele“, „Prisvojeni travnik“ in „Poročilo o ustanovitvi društva ptic“, kjer je pisatelj v parabolični obliki pokazal krivičnost sedanjega družbenega reda in pravilno poudaril, da niso temu krivi le vladajoči sloji, temveč tudi nezavednost proletariata samega.

Samojlov pripoveduje gladko, tudi jezik ima še precej dober, dasi premalo plastičen, pa tudi metafore se mu večkrat ponesrečijo, prav tako ne zna združiti vseh momentov v umetniško celoto. Temu pa je največ krivo njegovo aprioristično gledanje na življenje, ki mu zamegljuje pogled. Vse preveč sili v ospredje v nekakem pridigarskem tonu tendenca. Najbolj motijo razne naivnosti, kakor da sta kožuh in krzno znak buržujstva, da so vsi kaznovani prav za prav po nedolžnem, da je vsem prestopkom kriva družba s svojo razredno justico itd. Kakor bi res ne bilo individualne krivde! Priznavam, da je v mnogočem kriva sedanja družba; toda naj bo družba urejena kakorkoli, vedno bodo ostali ljudje individui vsak s svojimi posebnostmi in vedno bodo imeli svoje individualne zasluge pa tudi individualne krivde. (Mimogrede naj omenim, da je načelo o individualni enakosti in izenačenju tudi v smislu marksizma popolnoma napačno. Stalin ga je celó imenoval na zadnjem kongresu stranke malomeščansko in ga odločno obsodil.)

Kljub vsem tem napakam pa so Samojlove črtice pozitiven, dasi skromen donos k slovenski proletarski književnosti.

MARIJA KMETOVA: MOJA POTA. Tisk in založba Misijonske tiskarne. Domžale. Groblje 1933.

Knjiga „Moja pota“ ni ljudska povest v običajnem smislu te besede. Toda kot izpoved vse življenje blodečega in trpečega človeka, ki najde naposled odrešitev v naročju katoliške cerkve in v bogu, kamor hoče pokazati tudi pot vsem drugim, je vendarle namenjena predvsem preprostemu človeku in jo lahko imenujemo ljudsko knjigo.

V njej je znana pisateljica Marija Kmetova, ki je nekdanj sodelovala s svojimi črticami pri raznih listih in revijah, kakor „Slovenskem narodu“, „Slovanu“, „Ljubljanskem Zvonu“, „Slovenski ženi“, popisala svojo bridko in

težavno življenjsko pot ter obenem hotela pokazati tudi svoj notranji razvoj. Od strani do strani se nam vedno bolj odkrivajo težave revnega, toda nadarjenega otroka, ki se z največjim naporom in s pomočjo toliko hvalisane, a za reveže tako težke in ponižujoče javne dobrodelnosti pribori do skromnega kruha učiteljice na Ciril-Metodovi šoli v Trstu. Literarnega in kulturnega zgodovinarja bo predvsem zanimal popis njenih literarnih pobud, zlasti pa vpliv Ivana Cankarja, čigar knjiga „Volja in moč“ je prav globoko zarežala v pisateljico duševnost. In prav v problemu volje in moči je tudi odgovor na njeno konvertitstvo, če označimo s konvertitstvom njeno vrnitev v Cerkev. Kajti vsi pisateljični napor, najti pravi smisel življenja in cilj njenega dela, se ji vedno izjalovijo. Zato tudi še po pubertetni dobi tolikokrat išče brezupne rešitve v mislih in samomor. In ko naposled spozna po tolikem razočaranju svojo nemoč, je strta tudi njena volja; zato se skesano vrne v naročje vere otroških let. V spoznanju, ki ga je pisateljica izrazila na str. 52. takole: „Da bi bila tedaj pogledala v katekizem, bi bila našla odgovor na vse to iskanje in tavanje“ je obsežena vsa tragika njenega življenja.

Toda kljub temu, da je pisateljica hotela biti kolikor mogoče odkritosrčna, vendar ni njen notranji razvoj dovolj jasno označen. Zlasti pogrešamo vsaj skromen popis njenega erotičnega življenja v pubertetni dobi pa tudi pozneje, ki bi mogel v marsičem pojasniti njen duševni razvoj in končni prelom.

Knjiga, v kateri nas moti pisateljico aprioristično gledanje, izvirajoče iz njenega sedanjega nazora, je važen donesek k spoznavanju človeške duše, njenih dvigov in padcev ter razkola med voljo in močjo. Njena tendenca pa nas nikakor ne prepriča.

IVAN BUČER: ČEZ STENO. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 1934.

Povest je v nečem edinstven primer v slovenski književnosti. Vsa zgodba se namreč skoraj izključno dogaja v planinah. Toda večni popisi plezanja bralca le prekmalu utrudijo, zlasti ker pisatelj ne najde pravega izraza za naravne lepote.

V to divje lepo naravo je pisatelj vpletel zgodbo o dveh bratih Janezu in Pavletu Košaku, ki oba ljubita isto dekle Dubrovčanko Dano. Dasi je zgodba nenavadna in težko verjetna, bi mogla vendar nuditi spretnejšemu pisatelju, zlasti pa dobremu psihologu obilo možnosti za poživitev celotnega dogajanja. Toda niti Pavle niti Janez niti Dana niso dovolj jasno orisani; njihovo medsebojno razmerje je vse preveč nejasno, umetno narejeno, tako da bralec nehote občuti neživljenjskost zgodbe. Pa tudi razmerje sil je slabo, kajti Pavel ostane vse do konca povesti popolnoma pasiven. Sploh je njegov razvoj tako medel, da si ga le težko predstavljamo.

Sicer pa moramo pisatelju priznati lep in bogat jezik, ki se odlikuje zlasti po krepkih ljudskih izrazih ter planinskih označbah. Tudi popisi nekaterih manjših dogodkov kažejo, da je v pisatelju vendarle več zmožnosti, kakor jih kaže ta knjiga. Zato mislim, da mu bo mogoče, če se bo učil ob lastnih napakah in dobri ljudski knjigi, napisati še dobro ljudsko povest.

JOSIP KORBAN: MRTVI MENIH. Zgodba gornjegrajskega hribovja. Založil Franc Leskovšek. Celje 1933.

Skromna zbirka črtic iz gornjegrajskega hribovja, deloma zajetih iz mladostnih spominov, deloma posnetih po ljudskih zgodbah; katerim pa ni znal

dati pisatelj z izjemo „*Cigančka Marka*“ prave literarne podobe. Opisovanje je po večini šolsko, humor skromen, pa še ta precej grob in samo beseden. Jezik je slab, pomešan z nepotrebnimi vulgarnimi izrazi, kakor: šmirelpapir (str. 95.), špeh (str. 99.), fentat (str. 101.). Razen tega si ni pisatelj na jasnem s slovnico, kjer mu delajo težavo zlasti ločila. (Dalje prihodnjič.) — *Vinko Košak*.

IVAN VRHOVNIK: TRNOVSKA ŽUPNIJA V LJUBLJANI. V piščevi založbi, Ljubljana, 1933. Strani 447, 62 slik in zemljevid. — Prav zadnji čas, ko že ginejo poslednji ostanki kmetijskega značaja trnovske fare in se tudi ta okraj, ki je še najdlje ohranil svojo vaško podobo, z vsakim dnem hitreje pretvarja v neosebno šablonsko predmestje, je neutrudni zgodovinar ljubljanskega mesta in vredni Vrhovčev naslednik, upokojeni trnovski župnik Ivan Vrhovnik, izdal to knjigo. To delo ni le plod vestnega in pridnega brskanja po arhivih in zbirka suhoparnih izvlečkov iz starih pisanih in tiskanih poročil, temveč toplo iz življenja zajeta podoba tega zanimivega ljubljanskega okraja. Saj ni le površen oris trnovske župnije, marveč njena prav enciklopedija, kjer najdeš podatke o vsem, kar se le količkaj dotika Trnovskega in Trnovčanov. Vsaka fara na Slovenskem — vsaj pa vse ljubljanske — bi morala biti tako skrbno in do zadnje podrobnosti popisana in obdelana. Kdor bo kedaj pisal veliko ljubljansko zgodovino, se ti Vrhovnikovi, z ljubeznijo napisani knjigi ne bo mogel ogniti.

Knjiga se bere kot napeta povest, saj je v neštevilnih podrobnostih toliko zametkov, zgodb in romanov, kakršne plete le življenje samo. Nagromadeno je toliko gradiva, ki deloma čaka še oblikovalca, pa naj bodo to zgodovinski podatki ali nazorni opisi današnjega gospodarskega življenja, značaja prebivalcev in ljudskih običajev, ali pa kronika nezgod in vojnih stisk. Iz vsega je videti, da je knjiga napisana iz živih virov in po večini iz prve roke, da ni suho premlevanje že znanih izsledkov in da pisec snov do zadnjih odtenkov pozna in da črpa iz polnega in lastnega izkustva. V teku desetletij se je kot trnovski župnik mogel okoristiti z že redkimi živimi pričami minilih časov. Zanimcem bodo poglavja, ki popisujejo lego, lastnike in usodo vseh poslopij in njihovih prebivalcev še posebno dragocena. Škoda le, da pisatelj ni rado-darnejši z lastnimi osebnimi sodbami in poročili. Zlasti za leta vojne bi si želel podrobnejšo lokalno kritiko.

Pregledno in res plastično geografsko, zgodovinsko in geološko razpravo (na 24 straneh) je napisal knjigi kot uvod dr. Jože Rus, ki je na kratko, pa izčrpno orisal postanek Barja in podal tudi kratek pregled ondotnega rastlinstva in živalstva. Ta razprava prav ugodno dopolnjuje Vrhovnikovo delo.

Knjiga je dragocena obogatitev naše razmeroma revne kulturne zgodovine, saj je — sicer le majhen in ozek izrez — vendarle popolna in celotna podoba slovenskega kulturnega razvoja. Za naše razmere je delo precej bogato ilustrirano, mislim pa, da bi po svoji notranji vrednosti zaslužilo več, večjih in jasnejših slik, ker bodo marsikatero izmed njih ostale morda edine priče kasnejšim rodovom. Zaradi večje jasnosti bi bil potreben natančen zemljevid vsaj gosto naseljenega dela ozemlja. — Zunanost knjige je enostavno, pa okusno uredil Trnovčan prof. Jože Plečnik.

Ljubljanska občina izdaja že nekaj časa svojo revijo „Kroniko“. Ob ti Vrhovnikovi knjigi, njegovem najboljšejšem objavljenem spisu, ki je izšla

Ogenj in žveplo bruha Schemann na Lessinga, ki je zagrešil „Natana Modrega“. Kako je mogel storiti nekaj takega? Schemann da takoj otipljiv dokaz. V njegovih žilah je tekla *slovanska* kri. Nič čudnega, da so zato njegovi pojmi tako uborni in njegove doktrine tako absurdne. Rasa je bila v njegovih očeh „mrtva reč“. „Vzgoja človeškega rodu“ pa je morda najslabše, kar je napisal. V njej je še dosti povprečnejši zgodovinar kakor Bossuet. Oba sta štela med narode bodočnosti žide in kristjane. To pa po Schemannovih principih ne more biti res.

Nietzsche je imel tudi svoje svetle trenutke. Njegovo poveličevanje „svetlo-lasega plemena“ priča, da je podzavestno čutil pomembnost rase. Sicer je zagovarjal Gobineauja, toda kaj pomaga, ko sam ni bil pravi Nemec. Kakor v Lessingovih žilah, tako se je pretakal tudi v njegovih „nečisti val slovanske krvi.“ Nietzsche je bolj Poljak kakor Nemec. In — ali more priti iz Varšave sploh kaj dobrega? Kako je potem mogoče, da štejejo Nietzscheja, ki je bil slab Nemec in povprečen rasist, med velike filozofe in presnavljalce človeškega rodu?

Vsakdo ve, da je imel kancelar Bismarck med svojimi predniki več Slovanov kakor Lessing in Nietzsche skupaj. Zato ga Schemann noče preveč hvaliti. Obžaluje samo, da železni kancelar ni utegnil brati Gobineaujevih teorij, ker bi postal potem nedvomno drugačen. Schemann najbrž ni bral trditve nekega drugega zgodovinarja, ki pravi, da je bil Bismarck zato velik Nemec, ker je bil Slovan, da je bil Disraeli zato velik Anglež, ker je bil Žid, da sta bila Bonaparte in Gambetta zato velika Francoza, ker sta bila Italijana. Sploh Schemann ni bral ničesar, kar mu ni šlo v račun.

In Schemann najbrž še ni nikoli studiral, v kakšnih krajih so se rodili veliki možje. Če bi bil to storil, bi bil najbrž uvidel, da je bilo med njimi velik odstotek takih, ki so bili rojeni v krajih, kjer se več narodov zliva, ali pa, da so imeli med svojimi predniki precejšnje število tujerodcev. Najbrž bi tudi odkril, da so dali prav Židje, ki jih po vzoru svojega velikega voditelja tako sovraži, relativno dosti več velemož na vseh področjih umskega udejstvovanja kakor na primer — Nemci.

Čeprav so Židje najbolj mešana rasa na svetu.

B. R.

KNJIŽEVNA POROČILA

LJUDSKA POVEST. — IVAN MOLEK: VELIKO MRAVLJIŠČE. Povest iz življenja in trpljenja slovenskih delavcev v Ameriki. Izdala Cankarjeva družba v Ljubljani. 1934.

Slovenci smo razkropljeni po vsem svetu. Skoraj ena tretjina nas je izven Jugoslavije. V Italiji, Avstriji, na Madjarskem, v Franciji, Nemčiji, Belgiji, Holandski in celo v daljni Ameriki, Avstraliji in Afriki — povsod je raztresen naš rod. V Italiji, Avstriji in Madjarski živi skupno, na svoji zemlji, drugje pa je razkropljen po širnih ozemljih, po rudnikih, farmah, tovarnah, brez prave skupnosti, daleč od rodne zemlje, obsojen, da ustvarja za tujce, obsojen na smrt že v drugem rodu.

Najbolj so Slovenci v tujini organizirani v Severni Ameriki, v U. S. A., kjer so si postavili svoje narodne domove, ustvarili lastne kulturne, politične, pod-

porne organizacije in lasten tisk. Toda odkar je zadela Zedinjene države kriza in odkar je nov dotok praktično skoraj nemogoč, je zapisan naš rod smrti tudi tam.

Otroci izseljencev se po večini poameričanijo že v prvi generaciji in iz Marij postajajo Mary, iz Jakšičev Jacksoni. Slovenski listi le še životarijo, nekateri pa so se celó morali deloma poameričaniti, da sploh še morejo izhajati, kakor n. pr. „Mladinski list“. Ne bo dolgo, ko bodo slovenske organizacije z vsem svojim s trdom pridobljenim premoženjem prešle v tuje roke.

In vendar so med ameriškimi Slovenci še možje, ki ne klonejo pred neizbežnim potopom in ki še celó ustvarjajo slovensko kulturo sredi tega tragičnega umiranja. Delo teh mož zasluži vso našo pažnjo in našo podporo. Toda domovina se spomni slovenskih Amerikancev le takrat, kadar potrebuje njih dolarje. Ali ni sramota, da nimamo do danes še niti ene obširnejše študije o slovenskem kulturnem delu v Ameriki?! Leto za letom izhajajo v Ameriki razni slovenski koledarji, časopisi, časniki, knjige, toda tisk v domovini jih večinoma niti ne omenja, kaj šele, da bi jim posvetil nekaj vrstic. Največkrat pa jim še očitamo, da ne ljubijo domovine, da nimajo nobene odpornosti, da je njihovo delo malovredno in tuje našemu duhu.

Ali res ne bomo vsaj ob dvanajsti uri spoznali, kaj je naša dolžnost?

*

Med najodličnejšimi slovenskimi kulturnimi delavci v Ameriki je urednik, časnika in pisatelj Ivan Molek, ki je izdal v zadnjih dveh letih pri Cankarjevi družbi dve povesti iz življenja ameriških Slovencev: „*Dva svetova*“ in „*Veliko mravljišče*“. Letos bi morala iziti tretja, ki pa je iz neznanega vzroka izostala.

„*Veliko mravljišče*“ je prav za prav avtobiografska povest, toda pisatelj se ne omejuje samo na lastno osebo (ki jo je imenoval v povesti Tone Plesec), temveč je skušal prikazati čim širši krog ameriških Slovencev, njihovih borb in težav v ameriškem duhovnem središču Slovencev, v Chicagu. V tem je tudi največja vrednost njegove knjige, saj spoznamo iz nje vse važnejše duhovne in politične struje med ameriškimi Slovenci od predvojnih let do let po svetovni vojni.

Molek je po svetovnem nazoru socialist, in to tudi v svojem leposlovnem delu, ni pa strankar in je vedno kolikor mogoče objektiven. Zato priznava tudi nasprotniku zasluge, ki jih v resnici ima, in ne prizanaša s kritiko tudi svojim strankarskim tovarišem, dà, niti sebi ne. Spoznal je in priznal moško, kakor le redkokdo med nami, da „Boj, v katerem bojevniki spoznava svoje napake ter se uči iz njih, ne sme biti in ne bo zaman!“ (Konec povesti.) To daje knjigi še posebno vrednost — vedno je resničen.

Kot leposlovnemu delu bi mogli Molkovi povesti marsikaj ugovarjati glede kompozicije, stila in jezika, vendar so vse te napake v primeri s spoznanjem razmer med ameriškimi Slovenci, ki nam ga dá njegova knjiga, malenkostne. Zato bi jo moral poznati vsak Slovenec, ki se zanima za slovenske probleme, zlasti pa za razmere med našimi izseljenci.

H knjigi se še povrnemo s podrobnejšim poročilom, ko bo izšel še zadnji del.

Vinko Košak.